

De Nederlandse vogelfamilies

Aflevering 15 – Steltlopers en ruiters

Marcel Boer

Steltlopers

Steltlopers behoren tot de meest interessante vogels. Door de fraaie vormen, de verenkleed, de diverse snavelvormen, de foerageertechnieken en de vaak lange trekroutes spreken ze enorm tot de verbeelding. Steltlopers vormen een grote groep van vogelsoorten met relatief lange poten. Ze leven meestal in de omgeving van water. In het zomerkleed zijn veel soorten bontgekleurd, meest warm roestbruin en makkelijk te herkennen. In hun jeugd- en winterkleed zijn veel soorten grijswit gekleurd. Dan zijn ze moeilijk van elkaar te onderscheiden. Steltlopers ruiën tweemaal per jaar. De voorjaarsrui is gedeeltelijk en omvat vooral de kop- en vleugeldekveren. Dat zorgt voor het kleurige uiterlijk. De najaarsrui is volledig. Deze is inclusief slag- en staartpenen en geeft het grijswitte uiterlijk. Juvenielen ondergaan in het najaar slechts een gedeeltelijke rui, wat leidt tot het eerste winterkleed, dat verschilt van het adulte winterkleed. Pas in het voorjaar krijgen juvenielen het adulte zomerkleed. Ruiende steltlopers vertonen tijdens de rui een overgangskleed, dat een mengsel is van het zomer- en winterkleed. Het juist determineren van steltlopers op soort, ondersoort, geslacht en leeftijd vereist veel kennis en ervaring.

De familie steltlopers telt vijftien soorten. Deze zoeken allemaal voedsel in en op de grond, op slikken of in ondiep water. De soorten onderscheiden zich van elkaar in snavel- en pootlengte. Daardoor kunnen ze verschillende voedselniches benutten. Op het wad is het verschil in pootlengte al duidelijk zichtbaar. Soorten met korte pootjes (zoals Bonte Strandlopers) lopen in de eerste linie, iets verder lopen de steltlopers met langere poten (ruiters en Kanoeten). De achterste linie wordt bevolkt door de grote steltlopers (Wulpen, Grutto's, Kluten en Scholeksters). Door de grote onderlinge verschillen in snavelvorm en -lengte eten ze ook verschillende soorten prooien of prooien die zich op verschillende dieptes bevinden. Zelfs binnen een soort komt dat voor. Zo hebben de vrouwtjes van een Grutto een 2 cm langere snavel dan het mannetje en ze kunnen dus wormen op een grotere diepte pakken. Steltlopers met korte poten foerageren vooral in ondiep water, op slikken en in lage begroeiing. In de broedtijd en in de zomer eten de meeste steltlopers hoofdzakelijk dierlijk voedsel. Steltlopers van de toendra's foerageren vooral op larven en insecten. Steltlopers van kusten en slikken op wormen, schelpdieren en kreeftachtigen. Steltlopers van graslanden en andere biotopen in het binnenland op regenwormen. Daar wordt vooral 's nachts op geofoerageerd omdat wormen dan actief zijn en

naar boven komen om te paren en om organisch materiaal te eten. De bodemtemperatuur moet circa 5 °C tot 10 °C bedragen willen regenwormen in de toplaag actief worden. In weilanden waar drijfmest wordt geïnjecteerd droogt door het opensnijden van de grasmat de toplaag zo sterk uit dat wormen daar niet meer in voorkomen. Behalve wormen zijn emelten, de larven van de langpootmug, een belangrijke voedselbron. Ook de langpootmuggen zelf zijn een belangrijke voedselbron, vooral voor jonge steltlopers. In de zomer wordt het grasland vaak zo droog dat de toplaag ondoordringbaar wordt voor weidevogels. Weide- en natuurgebieden die zowel in het voorjaar als in de zomer veel plasdras

De Nederlandse vogelfamilies

Vanaf *het Vogeljaar* 64(2) publiceren wij de serie 'De Nederlandse Vogelfamilies' door Marcel Boer. In deze reeks worden telkens de meest opmerkelijke kenmerken en overeenkomsten van één of meer Nederlandse vogelfamilies beschreven. De artikelen in deze reeks zijn een bewerkte versie van afleveringen die eerder verschenen in het Zaanse vogeltijdschrift 'de Kieft'.

In deze vijftiende aflevering van de reeks worden grotere steltlopers en de ruiters besproken. In een volgende aflevering komen andere steltlopers, strandlopers, snippen en plevieren aan de orde.

Alle illustraties bij dit artikel zijn getekend door Jos Zwarts.

en natte greppels hebben, leveren daarom de beste broedresultaten op, vooral wanneer deze worden beschermd met elektrische rasters tegen Vossen.

In herfst en winter eten steltlopers ook veel plantaardig voedsel. Hun maag wordt daarvoor aangepast. Al deze processen worden hormonaal gestuurd.

Gedurende de trektijd en in de winter foerageren steltlopers vaak in dichte groepen op insecten, wormen, weekdieren, kleine visjes en kreeftachtigen op moddervlakten aan de kust. In de binnenlanden van zuidelijk Europa verblijven ze dan onder andere op rijstvelden, waar ze foerageren op uit de aar gevallen rijstkorrels. Ze zoeken rusteloos naar voedsel door deeltjes van het oppervlak op te pikken of met hun lange snavels in modder of zeewier te prikken. Op moddervlakten langs de kust snoepen veel steltlopers van de modder. De toplaag van deze modder bestaat uit bacteriën en diatomeeën (kiezelwieren, *red.*) die een suikerhoudend slijm afscheiden, waarmee ze zich aan elkaar en aan de bodem hechten. Aan de kust houden veel steltlopers een eb-vloedritme aan: bij eb foerageren ze, bij vloed rusten ze op de hoogwaterlijn of op rustige plekken niet ver van de kust. Dat betekent dat ze dagelijks maar enkele uren kunnen foerageren.

De balts en paarvorming van de meeste steltlopers vertonen veel overeenstemming. Steltlopermannetjes stuntvliegen luid roepend om de aandacht van vrouwtjes. Hun opmerkelijke baltsritueel bestaat afhankelijk van de soort uit opstijgen, buitelen, wickelen, vlinder- en trilvluchten en dan ook als een steen duiken en landen. Vaak worden na de landing de vleugels met hun witte onderzijde enkele seconden omhoog gehouden. Dat is een signaal voor paringsbereidheid. Bijzonder is het ritueel van de Steltkluut waarmee een paar de daad bezegelt. Schouder aan schouder staand slaat het mannetje een vleugel om de schouders van het vrouwtje. Het voortplantingsgedrag van de Kempphaan is, met uitzondering van de Blonde Ruiter, uniek in de vogelwereld.

De meeste soorten broeden in West- en Noord-Europa en Siberië, waar ze nestelen in open spaarzaam begroeide biotopen. De meeste hebben een nest op de grond, alleen Witgat en Bosruiter nestelen in bomen, waarbij ze gebruikmaken van nesten van andere vogels. Het nest van de grondbroeders is een ondiep kuiltje en de broedende vogels

zijn voor hun veiligheid afhankelijk van de zomerse camouflagekleuren van hun veren en eieren. Weidevogeleieren zijn meestal groen gevlekt, eieren van vogels van duin en strand beigebruin gevlekt en die van steppe en toendra groenbruin gevlekt. De meeste soorten hebben slechts één legsel van drie tot vier eieren, maar bij verstoring soms ook een vervolglegsel. In de Nederlandse agrarische terreinen en natuurgebieden zijn de broedresultaten van steltlopers de laatste decennia fors afgenomen. De oorzaak daarvan is een tekort aan beschikbaar voedsel en het toenemen van predatie van eieren en kuikens. Die predatie komt voor de helft voor rekening van zoogdieren en voor de andere helft van vogels.

De donsjongen van steltlopers zijn nestvlinders. Zij moeten dagelijks hun gewicht aan voedsel eten en worden daarbij meestal door beide ouders begeleid. Bij Kempphaan, Bokje, Poelsnip en Houtsnip worden de jongen alleen door het vrouwtje begeleid. Bij Zwarte Ruiter, Bosruiter, Paarse Strandloper en Morinelplevier neemt het mannetje die taak op zich. De meeste steltloperkuikens, behalve die van de Scholekster, foerageren direct zelfstandig, maar zij zijn afhankelijk van de ouders voor het op peil houden van hun lichaamstemperatuur van ongeveer 40 °C. Tijdens het foerageren kunnen ze afkoelen tot rond de 25 °C, maar al bij een temperatuur van 35 °C kiezen de jongen ervoor om de warmte van een oudervogel op te zoeken. Te sterk afgekoelde kuikens foerageren minder efficiënt en vallen vaker ten prooi aan rovers. Bij soorten waarvan beide ouders bij de jongen blijven, verlaat het vrouwtje als eerste de jongen. De najaarstrek van circa vijftientig algemene soorten steltlopers begint in de periode van juni en juli. Dan gaan de volwassen vogels in zomer-, overgangs- of winterkleed zich verplaatsen uit de broedgebieden. In augustus en september volgen de juvenielen. Zwarte Ruiters, Witgatjes, Groenpootruiters, Kemphanen en Krombekstrandlopers hebben in juli al een doortrekkie. Watersnippen, Goudplevieren en Drieteenstrandlopers volgen wat later, vooral in augustus. De trek vindt vooral in de nacht plaats. Zoals veel vogels, zijn steltlopers bijzonder plaatstrouw aan zowel broed-, doortrek- als overwinteringsplaats.

Tijdens de trek en overwinteringsperiode verblijven de meeste steltlopers in grote groepen langs kusten en estuaria van de Noordzee tot

in Afrika. Ook houden zij zich op in Spanje, Portugal en Afrika, vaak op de rijstvelden. Steltlopers vetten op voor de trek. Vervolgens worden hun organen kleiner, zodat het reisgewicht minder wordt. Tijdens de trek wordt eerst het vet opgestookt. Is dat onvoldoende, want sommige soorten vliegen in één ruk duizenden kilometers, dan worden ook organen en zelfs spierdelen verbruikt voor het opdoen van energie en water. Een voorbeeld: voor het opvetten eten Kanoeten op de Wadden vooral nonnetjes en andere kleine schelpdieren van ongeveer 2,5 cm. Om de schelpen te kunnen kraken verandert hun maag. Die krimpt zodra ze weer terug zijn in hun broedgebied en zij weer overgaan op een insectendieet. Door het opvetten neemt het gewicht van een Kanoet toe, van 130 g naar 220 g. Met die extra negentig gram vet kan hij tot vijfduizend kilometer nonstop vliegen. Met de wind mee honderd kilometer per uur, vijftig uur lang. Door kokkelvisserij en de uitbreiding van het Amerikaanse Scheermes (een exoot) die kokkeleitjes eet, is de hoeveelheid kokkels op de Wadden fors afgenomen. Daardoor zijn ook de aantallen Kanoeten die de Wadden als opvetplaats benutten, teruggelopen. Ook hete zomers veroorzaken massale kokkelsterfte en daarmee voedseltekort voor trekkende en overwinterende steltlopers als Kanoeten en Scholeksters.

Veel steltlopers, zowel broedvogels, doortrekkers en overwinteraars, nemen in Nederland af door gebrek aan voedsel door intensieve veehouderij, verontreiniging, overbevissing en klimaatopwarming. IJsland is van groot belang voor broedende steltlopers. Meer dan de helft van alle in Europa broedende Regenwulpen, Goudplevieren en Bonte Strandlopers broedt in IJsland. Waar onze Grutto afneemt en zich terugtrekt in enkele kerngebieden (voornamelijk veenweiden) gaat het de IJslandse Grutto voor de wind. Daar neemt die ondersoort overall toe. Maar de IJslandse boeren willen net als de Nederlandse veeboeren intensiveren en dan zal de groei wel eens in afname kunnen omslaan.

Steltlopers zijn nauw verwant aan meeuwen, sterns en alken. Ze kunnen worden onderverdeeld in twee grote families: *scolopacidae* en *charadriidae*.

Scolopacidae

Deze familie omvat 51 soorten strandlopers en verwanten. Het zijn grote steltlopers, zoals grutto's, wulpen, kemphanen, scholeksters

en kluten, evenals middelgrote en kleine steltlopers, zoals ruiters, strandlopers, snippen en franjepoten.

Charadriidae

Deze familie omvat 14 soorten plevieren en kieviten. Deze vogels hebben een korte snavel en korte hals en met hun karakteristieke gedrag onderscheiden zij zich duidelijk van de overige steltlopers. Bij nadering bewegen ze nerveus met de kop en tijdens het foerageren vertonen ze het voor plevieren zo kenmerkende gedrag van rennen, stoppen en pikken. Plevieren hebben een opvallende koptekening en borstbanden. De vijf soorten kieviten zijn meestal groter dan de verwante plevieren en hebben bredere, afgeronde vleugels.

Voor het overzicht van de in Nederland voorkomende steltlopers is de volgende indeling aangehouden:

- Grote steltlopers;
- ruiters;
- strandlopers;
- snippen;
- plevieren.

In deze aflevering komen de eerste twee groepen aan de orde. De overige volgen later.

Grote steltlopers

Grutto *Limosa limosa*

De Grutto is een grote slanke steltloper. In de zomer zijn zij deels roodbruin gekleurd. In de winter zijn ze egaal grijs met een witte wenkbrauwstreep. De vlucht is gewoonlijk strak. Daarin zijn ze duidelijk herkenbaar aan brede witte vleugelstrepen en een zwarte eindband op de witte staart. De vrouwtjes zijn wat groter, valer van kleur en ze hebben een langere snavel. Juvenielen zijn van adulten eenvoudig te onderscheiden aan de egale, isabelkleurige borst en de geschubde vleugeldekveren. Ze zijn in twee jaar, soms al in één jaar, volwassen. De IJslandse Grutto is herkenbaar aan de kortere snavel en de roestbruine kleur van de borst, welke op de buik en flanken doorloopt. Grutto's zijn buiten de broedtijd vrij zwijgzaam. In de broedtijd maken ze diverse geluiden als onderdeel van de complexe balts, waarvan het herhaalde 'gudde-grut-toe' en een snel 'wiet-eh' de belangrijkste zijn. Met hun lange, gevoelige snavel foerageren ze bij voorkeur in zachte bodems. Dankzij de beweegbare top van de bovensnavel beschik-

Grutto.

ken ze over een soort pincetje waarmee ze de prooien onder de oppervlakte kunnen grijpen. Omdat de snavel van de vrouwtjes twee centimeter langer is, kunnen zij diepere prooien bereiken. In het broedseizoen eten Grutto's hoofdzakelijk wormen, na het broedseizoen vooral emelten (larven van de langpootmug) en een beetje plantaardig voedsel. Nederlandse graslanden zijn eind juni vaak zo droog en hard dat weidevogels dan geen wormen meer uit de grond kunnen halen. In overwinteringsgebieden kan het aandeel plantaardig voedsel aanmerkelijk toenemen, vooral in de vorm van rijstkorrels en graszaden. Sommige Grutto's worden in de winter zelfs geheel vegetariër.

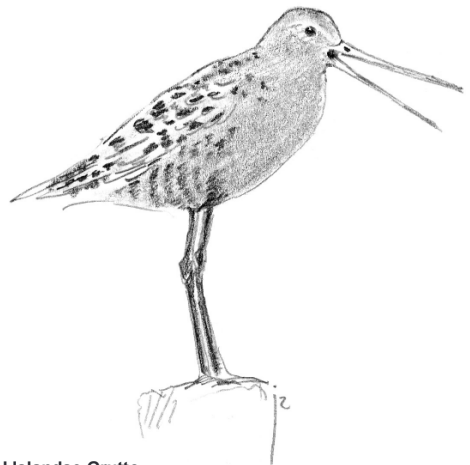
Gruttopullen zijn nestvlieders en moeten dagelijks hun gewicht aan insecten (circa zeventien per dag) eten. Dat is nodig om zich voldoende warm te houden en te kunnen groeien. De oudervogels zorgen voor bescherming en zo nodig voor opwarming.

De Grutto is nog een algemene broedvogel, die echter in aantal snel afneemt. In 1990 waren er nog 100.000 broedparen. Dat was gelijk aan de helft van de totale Europese populatie. In 2018 waren er nog maar 31.000-38.000 paren. De populatie en ook die van andere weidevogels daalt jaarlijks met circa 5% als gevolg van de intensieve weidebouw en door hoge predatie. Deze daling hangt nauw

samen met de achteruitgang van bodemleven, kruiden, bloemen en insecten in de weiden. Zolang ze eieren en jongen hebben, hebben Grutto's genoeg aan enkele hectares vochtig, kruidenrijk grasland.

De Grutto is tegenwoordig een bedreigde vogelsoort (Rode Lijst-soort), waarvoor Nederland speciale verantwoordelijkheid heeft. Het broedresultaat bedraagt jaarlijks gemiddeld nog geen 0,2 volwassen jong, terwijl 0,7 jong nodig is voor instandhouding van de populatie. In 2018 zijn er ruwweg 6.500 jongen groot geworden, terwijl er zeker 13.600 nodig waren om de populatie niet verder te laten krimpen.

Na de broedtijd verzamelen Grutto's zich op vochtige pleisterplaatsen, onder andere in de Oostvaardersplassen. Daar verblijven ze enige tijd om er te ruien en op te vetten, waarvoor ze dagelijks duizenden muggenlarven eten. De meeste Grutto's verlaten in de tweede helft van juni al ons land. Dat geldt niet voor de jonge Grutto's. Deze vertrekken meestal pas eind juli, begin augustus. Na hun vertrek vliegen Grutto's een hele nacht lang in één ononderbroken vlucht naar Zuid-Frankrijk. Daarna vervolgen ze in twee etmalen de tocht naar Zuid-Spanje of in drie etmalen naar Senegal en Guinee-Bissau. De meerderheid van onze jonge Grutto's verblijft daar vaak twee jaar tot ze volwassen zijn. Pas in het derde jaar keren ze weer terug om in ons land te broeden. Een groot deel van de Grutto's brengt de winter door aan de kustdelta en langs de rivieren van Mauritanië, Senegal, Gambia, Guinee-Bissau en

IJslandse Grutto.

Rosse Grutto.

Mali. Zenderonderzoek heeft aangetoond dat Grutto's waarvan het broedsel is mislukt, half juni Nederland alweer verlaten. Zij verblijven vervolgens in Spanje en Portugal. Ook komen Grutto's steeds vroeger aan in Afrika. Ze komen dan juist op het moment dat de boeren daar rijst inzaaien. Ze richten dan veel landbouwschade aan en riskeren daarmee dat er jacht op ze wordt gemaakt.

Een steeds groter deel van onze Grutto's overwintert of maakt een tussenstop in de rijstdelta's rond Lissabon en in de Extremadura in Spanje. Tijdens zo'n tussenstop eten de vogels om bij te tanken per dag 150-200 g valrijst. Aan de Taag werden 50.000 Grutto's geteld in de winter 2013-'14. Daaronder waren zelfs exemplaren met een kleurring. Enkele waren zelfs uitgerust met een zender. Een klein maar groeiend aantal Grutto's overwintert aan onze kust, voornamelijk in de Zeeuwse Delta. Via tussenstops in Marokko, Spanje en Portugal komen de Grutto's in de loop van februari-maart weer terug in Nederland, vaak in gezelschap van IJslandse Grutto's. Opmerkelijk is dat de in Afrika overwinterende Grutto's gemiddeld twee dagen eerder terugzijn dan noordelijker overwinteraars en dat deze vrouwtjes uit de zuidelijker streken vijf dagen eerder met de eileg beginnen. De noordelijke overwinteraars leggen echter zwaardere eieren. Dat wijst op een betere conditie bij terugkeer vanwege de kortere afstand. De route via Portugal en Spanje is slechts 4.000 km. Een retourvlucht Afrika is 10.000 km. Door de oversteek van de Sahara is ook de sterfte hoger. Grutto's vliegen tijdens de trek

soms zesduizend kilometer in één ruk op een hoogte van drie tot zes kilometer. Ze zijn dan buiten bereik van Slechtvalken en van jagers. Een positief broedresultaat is vooral afhankelijk van de conditie van het vrouwtje (hoog gewicht) en vroege legsels. De voedselomstandigheden zijn tegenwoordig zo slecht dat nog geen 20% van alle Nederlandse gruttjongen groot wordt.

Rosse Grutto *Limosa lapponica*

Een Rosse Grutto is kleiner dan de Grutto en heeft een iets opgewipte snavel en een dwarsgestreepte staart. In de zomer is het mannetje roodbruin tot op de buik. Het vrouwtje is doffer van kleur. In de winter is de kleur grijsbruin. In de vlucht zijn er geen vleugelstrepen te zien zoals bij de Grutto. Buiten het broedseizoen is de Rosse Grutto zwijgzaam. Op de Wadden eten ze tijdens het overwinteren borstelwormen, waarvan driekwart Veelkleurige Zeeduizendpoten zijn. Vrouwtjes zijn groter dan mannetjes en zij hebben ook een langere snavel. Daardoor kunnen ze bij diepere prooien komen. Bij dalende temperaturen in de winter gaan de wormen dieper, zodat op een bepaald moment alleen nog vrouwtjes over zijn op het slik. De mannetjes zijn dan al zuidwaarts getrokken. De Rosse Grutto is een broedvogel van hoogvenen en moerassen in taiga- en toendragebieden van Noordoost-Europa. De soort overwintert (met aantallen van 61.000-67.000) en overzomert voornamelijk langs de Waddenkust en de Delta en trekt in grote aantallen door. Net als Rotganzen vertrekken ze pas eind mei naar hun broedgebieden.

Foerageertechniek bij Scholeksters

Aan de kust eten Scholeksters schelpdieren (mossels en kokkels), krabben en wormen. In het binnenland foerageren ze op regenwormen en insectenlarven (emelten).

Schelpdieren en wormen worden door sonderen met de snavel of visueel opgespoord. Een deel van de Scholeksters hakt mossels op een harde ondergrond open. Deze groep noemt met 'hakkers'. Een ander deel dringt de schelp binnen via de sifon (sluitspier). Dat zijn de zogenaamde 'wrikkers'. Scholeksters zoeken een partner die dezelfde foerageertechniek toepast als zijzelf.

Na de winter kunnen de tot beitel afgesleten snavels weer tot puntsnavels uitgroeien, wat handiger is voor het pakken van wormen. In gevangenschap kan de snavel zo lang uitgroeien dat ze krom wordt.

Scholekster *Haematopus ostralegus*

De Scholekster is een grote steltloper met lange oranje snavel en forse roze poten. Ze zijn van boven zwart gekleurd en aan de onderzijde wit. De vlucht is krachtig met ondiepe vleugelslag. In de winter is een witte keelband te zien; juvenielen hebben dan een zwarte snavel. Vanaf het derde jaar hebben ze een opvallend rode iris en een rode oogrand. Pas vanaf het vierde tot zesde jaar zijn Scholeksters volwassen. Het kleed van de geslachten is vrijwel gelijk. Het vrouwtje is iets minder zwart en heeft soms een langere snavel. De snavelvorm bij schelpenetende kustbewoners is beitelvormig afgesleten, maar de snavel is lang en spits uitgegroeid bij Scholeksters die in het binnenland van bodemfauna (vooral regenwormen) leven. Scholeksters zitten meestal in groepen met de snavel allemaal in dezelfde richting, om bij gevaar ongemoeid te kunnen opstijgen. Hun leeftijd is gemiddeld zestien jaar. Maximaal kunnen ze vijfenveertig jaar oud worden.

Scholeksters zijn zeer luidruchtig, ook 's nachts met luid: 'tepiet tepiet' en 'piet, piet'. Hun bijnaam 'Bonte Piet' verwijst naar dat laatste geluid.

De Scholekster is van oorsprong kust- en wadvogel, maar sinds 1930 komen ze ook overal voor in cultuurland in het binnenland. Tegenwoordig broedt tweederde van de populatie in het binnenland. De soort is een snel in aantal afnemende broedvogel. In 1990 broedden in Nederland circa honderdduizend paren. Dat was een derde van Europese populatie. De helft broedde in het Waddengebied. In 2018 was het aantal paren afgenomen tot 35.000-43.000. Nog steeds neemt het aantal broedparen jaarlijks met drie tot vier

procent af. De oorzaken zijn voedselgebrek veroorzaakt door mossel- en kokkelvisserij, verrijging van kwelders, intensivering van de landbouw en klimaatverandering. Verder zorgen ook Japanse oesters, die mosselbanken overwoekeren, voor een slechte voedselsituatie. Nonnetjes, waarvan het schelpdiervlees een belangrijke voedselbron is voor de jonge Scholeksters, zijn door de opwarming van het klimaat fors afgenomen. De hete zomers van de laatste jaren veroorzaken massale kokkelsterfte. Kwelders en strandvlakten worden tegenwoordig tijdens het broedseizoen vaker overspoeld door zomerstormen, waarbij veel broedsels verloren gaan. Ook worden deze kwelders meer bezocht door vossen. Het jaar 2017 verliep voor deze soort dramatisch. Er zijn toen nauwelijks jongen groot geworden. Op de eilanden kwam dat door het wegspoelen van nesten, in het binnenland vooral door predatie.

Scholeksters broeden ook wel op daken van gebouwen. Het broedsucces van deze Scholeksters was beter, maar daar zijn nog onvoldoende gegevens over verzameld. Wel lijkt het broeden op daken toe te nemen. Na het broedseizoen trekken oude en jonge vogels direct naar de kust van de Waddenzee, waar een groot deel van de Nederlandse broedvogels overwintert in gezelschap van Noord-Europese broedvogels. Samen vormen ze een derde van de totale Europese populatie. Onvolwassen exemplaren verblijven de

Scholekster.

eerste jaren vooral langs de kust. In koude winters is de overleving slechts 25%! De overige overwinteren langs de kusten van de Noordzee(delta) en de Atlantische Oceaan tot Marokko. Uit zenderonderzoek is gebleken dat Scholeksters uit Rusland tijdens de trek op een hoogte van vijf kilometer vliegen. De eerste groepen Scholeksters arriveren al in februari weer in hun broedgebieden. Meestal in het donker bij volle maan. Daar concentreren zowel broedvogels als niet-broedvogels zich in 'sozen', ieder voorjaar op dezelfde plekken. In die sozen wordt op de ene plek wel en op de andere niet geslapen. Daar worden paren gevormd en daar wordt ook gecopuleerd. In mei en juni worden de sozen vaak bevolkt door paren zonder broedterritorium en onvolwassen vogels. Ongepaarde exemplaren blijven het hele broedseizoen in de soos, wachtend tot een geschikt broedterritorium vrijkomt.

Tijdens de balts kunnen twee typerende vluchten onderscheiden worden: de 'vlindervlucht' en de 'trilvlucht'. Bij de vlindervlucht vliegt de Scholekster luid roepend met langzame, diepe vleugelslagen rond. Dit wordt gedaan ter afbakening en verdediging van het territorium. Bij de trilvlucht vliegen mannetjes met geheven kop en trillende ondiepe vleugelslag om vrouwtjes te imponeren. Scholeksters zijn zeer plaatstrouw en kunnen jaren achtereen dezelfde partner hebben. Ze lopen veel en het zijn uitstekende zwemmers.

Wulp.

Scholeksters broeden liefst op kale grond, op kiezels, zand of schelpen, maar ook op voedselarme kale akkers, graslanden, bermen en zelfs op platte grinddaken van flats en fabrieken. Dat is mogelijk, omdat de jongen in tegenstelling tot de meeste andere steltlopers door de ouders gevoerd worden. Hoe korter echter de voedselvluchten, des te beter de broedresultaten! Scholeksters die het dichtst bij het wad broeden en 'hokkers' worden genoemd, hebben betere broedresultaten dan 'wippers', die verderop en verder verwijderd van de slikgebieden broeden.

Voor het oplossen van territoriumgeschillen kennen Scholeksters de zogenaamde 'tepiet- of trillerceremonie'. Dat begint met twee paar Scholeksters, maar kan uitgebreid worden tot wel vijf paar nieuwsgierigen. Daarbij lopen en rennen alle exemplaren luid roepend en met kop en snavel in een rechte hoek naar beneden op stijve poten in het rond. Onder-tussen maken zij al duwend met de schouders hele en halve draaien.

Scholeksters zijn net als Kieviten moedige nest- en broedverdedigers tegen veel grotere en gevaarlijker predators. Een legsel omvat drie tot vier lichtbruine donkergevlekte eieren. Deze worden door beide ouders circa vijfentwintig dagen bebroed. De jongen zijn na vier weken vliegvlug, maar zij blijven van de ouders afhankelijk tot ze zelf hebben leren foerageren. Bij 'wormeneters' kan dat circa zes weken duren. Bij 'schelpeneters' kan het wel drie tot vijf maanden duren voordat de jongen deze bijzondere techniek beheersen.

Wulp *Numenius arquata*

Wulpen zijn de grootste Europese steltlopers. Ze zijn gemakkelijk herkenbaar aan de zeer lange omlaag gebogen snavel en de opvallende roep. Het verenkleed is grijsachtig met donkere vlekken. Het zomerkleed is geelbruin met zwartbruine strepen. In de vlucht zijn een opvallende witte stuit en een witte rugwig zichtbaar. De vlucht is krachtig met afgemeten vleugelslag. Troepen vliegen hoog in linie of V-formatie. De geslachten zijn gelijk getekend, maar het vrouwtje is wel iets groter. Wulpen worden maximaal dertig jaar oud. De snavellengte van het mannetje is tien tot veertien centimeter, die van het vrouwtje veertien tot negentien centimeter. Bij broedparen is duidelijk het onderlinge verschil zichtbaar. Juvenielen hebben duidelijk een kortere snavel.

De roep is een vèrdragende melancholische

fluittoon. De karakteristieke zang begint tijdens de baltsvlucht, waarbij ze vliegen met trillende vleugels. Vervolgens zijn tijdens een dalende glijvlucht losse tonen te horen die zich versnellen en overgaan in de kenmerkende 'jodelende' trillers.

In het binnenland eten Wulpen, afhankelijk van seizoen en verblijfplaats, insecten, larven, wormen, kleine vissen, kikkers en padden, zaden en bessen. Aan de kust eten ze schelpdieren, krabben en garnalen.

De soort was voorheen broedvogel van vooral natte duinen en heidegebieden. Door verdroging en de toename van grondpredatoren broeden ze tegenwoordig steeds meer in natte riet- en graslanden, vooral in het oosten van Nederland. In 2018 was het aantal broedparen 3.900-4.800.

Een klein deel van de Wulpen dat in Nederland broedt, overwintert hier ook. Het grootste deel daarvan trekt van eind mei tot augustus weg naar de kusten van Engeland tot Zuid-Spanje. Zij worden in Nederland vervangen door 160.000-200.000 Wulpen uit Oost-Europa. De grootste aantallen zijn te vinden op de Wadden en in het Deltagebied (150.000), maar ook in het binnenland verblijven grotere aantallen.

Wanneer ze overvliegen van het foerageergebied naar hun slaapplek is de hele nacht door de melancholieke roep van overvliegende Wulpen te horen. Bij doorzettende vorst trekken de Wulpen, net als de meeste andere

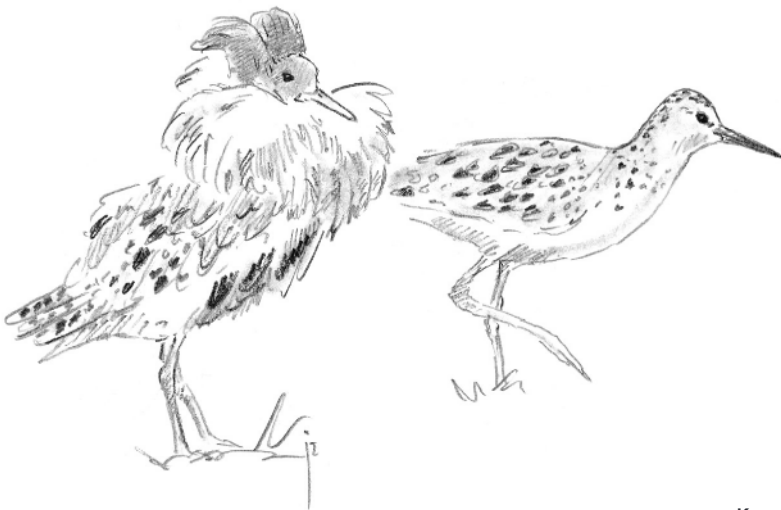
wintergasten, met de vorstgrens zuidwaarts en naar de kust.

Wulpen zijn grondbroeders. De mannetjes maken meerdere nestkuiltjes waar het vrouwtje een keuze uit maakt. Daarin legt zij vier eieren, welke door beide partners, circa 28 dagen worden bebroed. De vrouwtjes verlaten de broedplaatsen al in juni en zij laten de zorg voor de jongen dan over aan de mannetjes. Tijdens hun trek naar het zuiden zijn Wulpen en Grutto's tot op 6 km hoogte waargenomen. Regenwulpen *Numenius phaeopus* zijn in ons land vrijwel alleen in april en mei tijdens de trek naar Noord-Europa te zien. Een Regenwulp is kleiner en heeft een kortere snavel. Deze soort heeft een gestreepte kruin en heeft een kenmerkende 'zangtrillerroep'. Ze zijn vooral bekend door de verfilmde roman 'Een vlucht regenwulpen' van Maarten 't Hart.

Kemphaan *Philomachus pugnax*

De Kemphaan is een middelgrote steltloper, waarvan vooral het mannetje in zomerkleed bijzonder opvalt met enorme zwarte, rode, witte of grijze halskraag en door de oorpluimen. Zij hebben ook gele of rode wratten op een kaal gezicht. In de lente worden de kragen geleidelijk groter, in de periode juni en juli vallen deze opvallende veren uit.

Het veel kleinere vrouwtje heeft net als het mannetje en de juvenielen in het winterkleed overwegend zandkleurige, donker geschubde bovendelen en een lichte borst. In de vlucht

Kemphanen.

zijn zowel de halskraag als de dikke nek en een witte vleugelstreep duidelijk zichtbaar. Kemphanen vliegen met een krachtige snelle vlucht met korte glijpauzes. Ze hebben een kenmerkend sjokkende loop waarbij de rugveren vaak een beetje opstaan.

Doorgaans is een Kemphaan zwijgzaam, maar tijdens de trek heeft hij wel een contactroep en hij laat bij verstoring en opwindung ook geluiden horen ('*toe-wiet*'). Ook verontruste vrouwtjes met net uitgevlogen jong roepen. Op de baltsplaats zijn soms klokkende geluiden te horen.

Kemphanen foerageren in water en op de grond op insecten (vooral muggen), hun larven, slakken en regenwormen. Buiten het broedseizoen zoeken ze ook visjes, schelpdieren, zaden en ander plantaardig voedsel. De soort is een zeer talrijke broedvogel van arctisch Noordoost-Europa en Rusland en broedt in die streken in schrale, bloemrijke, natte, onbewoonde gebieden. De wereldpopulatie omvat circa twee miljoen exemplaren. In Nederland is de Kemphaan een steeds schaarser wordende broedvogel. In 1950 waren er nog 6.000 broedparen, in 2018 nog slechts 15-30 paren. Het is een afnemende doortrekker (enkele duizenden) en overwinteraar (180-1.500). Ze trekken door in kleine

groepjes van vooral hanen. Opwarming, overbemesting en verdroging zijn de oorzaken waardoor Nederland steeds minder aantrekkelijk wordt. De Kemphaan verlegt daarom zijn trekroutes steeds meer oostwaarts. Nederland is de zuidgrens van het broedgebied en de noordgrens van het overwinteringsgebied. In de Afrikaanse overwinteringsgebieden Senegal en Mali is de Kemphaan de meest talrijke steltloper. Bij vertrek uit Afrika is het gemiddelde gewicht 250 g en bij aankomst in Nederland 180 g. Het verschil van 70 g is het vet dat nodig is voor de nonstopvlucht van 5.000 km.

Kluut *Recurvirostra avosetta*

De Kluut is een sierlijke zwartwitte steltloper met een lange snavel die omhoog gebogen is. Ze hebben lange grijsblauwe poten met zwemvliezen. Het vrouwtje heeft meer wit bij de snavelbasis en heeft een wat onduidelijke oogring. Juvenielen zijn bruinbeige. Het geluid is een helder en hoog '*kluut, kluut, kluut*' of '*kliiep*'.

Kluten met jongen foerageren in slibrijke gebieden, het liefst in water van ongeveer tien centimeter diep zonder waterplanten. Ze zoeken met een licht geopende snavel in het water met maaiende bewegingen op de

Voortplantingsgedrag van de Kemphaan

Het voortplantingsgedrag van de Kemphaan is met uitzondering van dat van de Blonde Ruiter uniek in de vogelwereld. Van paarvorming is geen sprake. De vrouwtjes nemen de broedzorg geheel voor eigen rekening. De mannetjes zijn in het voorjaar uitbundig bevederd en verzamelen zich op een zogenaamde 'lek,' ook wel toernooiplaats genoemd. De vrouwtjes begeven zich naar zo'n herensoos en kiezen daar een partner-voor-een-minuut om hun eieren bevrucht te krijgen. Genetisch zijn er twee verschillende typen hanen: de meest voorkomende, donkere (zwarte en rode) agressieve hanen en de schaarsere lichtgekleurde (witte en grijze) veel minder agressieve hanen (circa 10%). Elk type heeft een geheel verschillend gedrag en voortplantingstechniek. Kortgeleden is er nog een derde type haan (faren) ontdekt met het uiterlijk van een groot vrouwtje. Zij maken ongeveer 1% uit van het aantal mannetjes. De helft van de nakomelingen van faren komen niet toe aan voortplanting.

Op het toernooiveld bezetten de donkere, agressieve hanen (honkmannen) elk een territorium van een vierkante meter met in het midden een platgetrapt stukje: 'het honk', ook wel 'lek' genoemd. Daar tussendoor scharrelen minder agressieve, licht gekleurde hanen (satellietmannen) zonder territorium. Wie te jong of te oud is, houdt zich op aan de rand van de arena (randmannen). De woeste, onderlinge gevechten duren meestal maar enkele seconden. Voor de bevruchting komt elk type mannetje in aanmerking. Meestal is het een honkman of een satellietman, maar tijdens drukke gevechten kan een randmannetje snel zijn kans pakken. Toch is het altijd het vrouwtje dat de keuze bepaalt. Het gebeurt zelfs dat vrouwtjes, op doortrek naar het hoge noorden, zich op een Hollandse lek laten bevruchten. Vrouwtjes nestelen meestal in de buurt van een lek. Een verborgen broedend vrouwtje (altijd zonder alarmerend mannetje) valt niet op. Het is daarom niet uitgesloten dat enkele broedgevallen in het land over het hoofd worden gezien.

Het vrouwtje heeft per jaar één legsel. Ze legt meestal vier lichtgroene, licht gevlekte eieren. De pullen zijn donzige nestvlinders. Zij foerageren zelfstandig en worden alleen door het vrouwtje begeleid. Na 25-27 dagen zijn de pullen vliegvlug.

De mannetjes trekken minder ver dan de vrouwtjes. Zij verblijven in de broedtijd zuidelijker en in de wintertijd noordelijker dan vrouwtjes om tijdig in de arctische broedgebieden terug te zijn. Juveniele mannetjes lijken over een ander navigatiesysteem te beschikken dan de vrouwtjes. Zonne-erupties onderweg, waardoor het contact van de vogel met het aardmagnetisch veld wordt verstoord, kunnen de oorzaak zijn om de reis te onderbreken of een andere route te kiezen. Vrouwtjes blijken minder gevoelig te zijn voor aardmagnetische storingen. Kemphaanmannetjes leiden sowieso een totaal ander leven dan de vrouwtjes. Ze hebben een ander uiterlijk en ze ontmoeten de vrouwtjes alleen op baltsplaatsen. De geslachten overwinteren op heel verschillende plaatsen en hun trekroute is ook niet gelijk. Omdat niet overal hetzelfde voedsel beschikbaar is, eten ze ook verschillend.

Kluit.

tast naar insecten, larven, kreeftachtigen en wormen. In dieper water grondelen ze om het voedsel te bemachtigen. Het zijn uitstekende zwemmers.

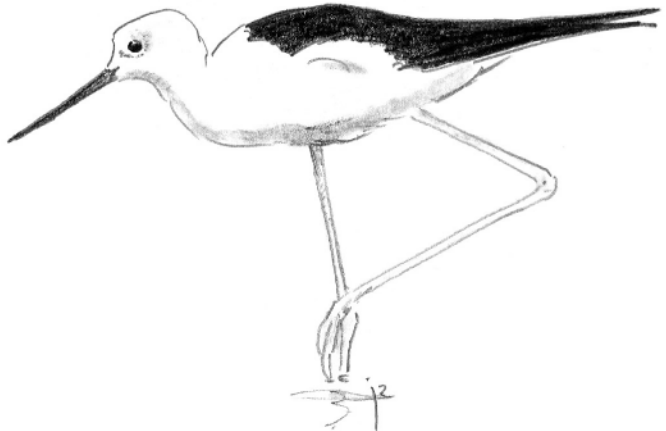
Kluten komen vooral voor aan de kust, maar ook in het binnenland op zoutmeren, estuaria, slikken en ondiepe plassen en sloten. In 2018 was het aantal broedparen: 4.750-5.300. De helft daarvan werd geteld in de Zeeuwse Delta, een kwart in de Fries-Groningse slikgebieden en op de Wadden, maar ook in het westelijk deel en de rivierengebieden van Nederland. De laatste jaren zijn de broedresultaten slecht, voornamelijk door toegenomen predatie. In de herfst en de winter verzamelen ze zich in grote groepen. Kluten die in Nederland broeden, overwinteren in Engeland en langs de Atlantische kust van Frankrijk

tot Marokko. Overwinterende Kluten in Nederland zijn afkomstig uit Scandinavië en Duitsland. Het aantal overwinterende Kluten is 3.600-8.000. Vanaf begin maart keren de volwassen mannetjes naar de broedgebieden terug. Later worden zij gevolgd door de vrouwtjes en door de jonge Kluten van minimaal twee jaar, die al kunnen broeden.

Kluten zijn echte pioniervogels en nestelen in losse kolonies van enkele tot tientallen paren op kale of kort begroeide plekken met vrij uitzicht. Zodra de begroeiing toeneemt zoeken ze andere gebieden op. Het nest is slechts een ondiep kuiltje, vaak dicht bij de waterlijn. Het is niet of slechts heel schaars bekleed.

Steltkluit *Himantopus himantopus*

De Steltkluit is een sierlijke steltloper met

Steltkluit.

wit lijf, zwarte groenglanzende vleugels en een lange zwarte snavel. In tegenstelling tot die van de Kluut is de snavel van de Steltkluut geheel recht. Steltkluten hebben buitengewoon lange, roze gekleurde poten. In de vlucht steken deze zo'n 15 cm voorbij het lichaam uit. Het mannetje heeft in de zomer meer zwarte vlekken aan kop en hals dan het vrouwtje. Ze vertonen een nerveus en luidruchtig gedrag. Het geluid is onder andere een schel keffend 'kjiiek kjiie'.

Ze foerageren vooral op insecten. De Steltkluut is een vogel van natte moerassen, lagunes en ondergelopen land. Het zwaartepunt van hun leefgebied is rond de Middellandse Zee. Een Steltkluut waadt met lange, bedachtzame passen en kan dankzij de lange poten in dieper water foerageren dan andere steltlopers. In droge voorjaren trekken Steltkluten ook noordwaarts, op zoek naar nattere broedgebieden. In Nederland is deze soort daarom een onregelmatige broedvogel. Het aantal succesvolle broedgevallen is wisselend van jaar tot jaar en varieert van 5 tot 23 paren. De meeste broedgevallen komen voor in Zeeland, Zuid- en Noord-Holland en het Zuidlaardermeergebied. Steltkluten nestelen in Zuid-Europa in kolonies en ze bouwen nesten in ondiep water of op een pol. Bijzonder is het ritueel waarmee een paar de daad bezegelt. Schouder aan schouder staand, slaat de man daarbij een vleugel over de schouders van het vrouwtje.

Ruiters

Ruiters zijn levendige steltlopers van open gebieden. Ze hebben lange gekleurde snavels en poten. Het zomerkleed is vaak donker, het winterkleed grijs. In de vlucht hebben de meeste soorten een witte stuit en een witte dwars gestreepte staart. Van hen broedt alleen de Tureluur in Nederland. De overige soorten Witgat, Oeverloper, Groenpoot-, Zwarte en Bosruiters broeden in Noordoost- en Midden-Europa. De meeste soorten hebben een nest op de grond. Witgat en Bosruiter nestelen ook in bomen.

Tureluur *Tringa totanus*

De Tureluur is een middelgrote ruiter. In het zomerkleed is het een donker gespikkelde grijsbruine vogel met fel oranje-rode poten en snavelbasis. In de winter is de bovenzijde vrijwel egaal grijs. Ze vliegen met krachtige, wat rukkende vleugelslagen en vallen dan op door een witte achterrand aan de vleugels. De roep in de vlucht is 'tjuu-luu', tijdens een

baltsvlucht klinkt 'thuuh, thuuh, thuuh' en een luid jodelend, versnellend 'tjuwiewuw'. Het zijn geluiden om tureluurs van te worden! Tureluurs zijn geen voedselspecialisten. Aan de kust eten ze zeepieren, wormen, schelpdieren en kleine kreeftachtigen en visjes. In het binnenland nuttigen ze echter vliegen, larven, kevers, spinnen, slakjes en wormen. Ook consumeren ze wel plantaardig voedsel. Het plantaardige aandeel in hun dieet is tien procent. Ze jagen vooral visueel (tot wel zestig prooien per minuut) en zoeken de prooien minder op de tast zoals Grutto's.

In Nederland is de Tureluur een algemene broedvogel met 17.000-20.000 paar (dat is een derde van EU-populatie). De helft van de Tureluurs in ons land broedt in Friesland. Tureluurs houden vooral van natte, zilte gebieden met een lage vegetatie en ze zijn vooral kustvogels. De hoogste dichtheden zijn te vinden in zilte, vaak buitendijks gelegen graslanden. Na het broedseizoen trekken ze naar de Waddenzee en naar de Delta. Vanaf augustus begeven de meeste Tureluurs zich naar de kusten van Frankrijk, Spanje, Portugal en West-Afrika. In Nederland wordt hun plaats aan de kust dan ingenomen door

Tureluur.

overwinterende IJslandse Tureluurs *Tringa totanus robusta*.

In totaal verblijven 's winters 7.700-11.000 Tureluurs aan onze kust. In maart en begin april keren ze terug naar hun broedplaatsen. Tureluurs hebben een opvallende luidruchtige baltsvlucht. Deze bestaat afwisselend uit stijgende vluchten en dalingen in glijvlucht. Daarbij gaan ze omlaag met trillende vleugels.

Tureluurs posteren zich vaak luid roepend op een paaltje. Het mannetje loopt uren, ja dagenlang achter het vrouwtje aan om haar te versieren. Blijft ze eindelijk staan, dan stijgt hij op als een helikopter, gaat boven haar hangen. Dan trommelt hij zachtjes met zijn poten op haar rug, waarna meestal de paring volgt. Tureluurs gedragen zich minder territoriaal dan Grutto en Kievit. Als ze eenmaal broeden houden ze zich bijzonder stil. Het nest is goed verborgen in een graspol. Het ligt meestal op dichtbegroeide plekken. De inlooppaadjes bij het nest zijn overdekt en enkele meters lang. Ook het nest wordt bedekt. De Tureluur overdekt het met grassprietten, die als een koepel over het nest en de vier bruin gestippelde en gevlekte eieren worden geplooid. Het broedsucces van de Tureluur is daardoor hoger dan van andere weidevogels, omdat hun nesten moeilijker te vinden zijn door predatoren. Beide ouders broeden, het mannetje vooral 's nachts. De jongen verlaten na paar uur al het nest en zoeken ook direct daarna zelf hun voedsel. Ze kunnen zich ook

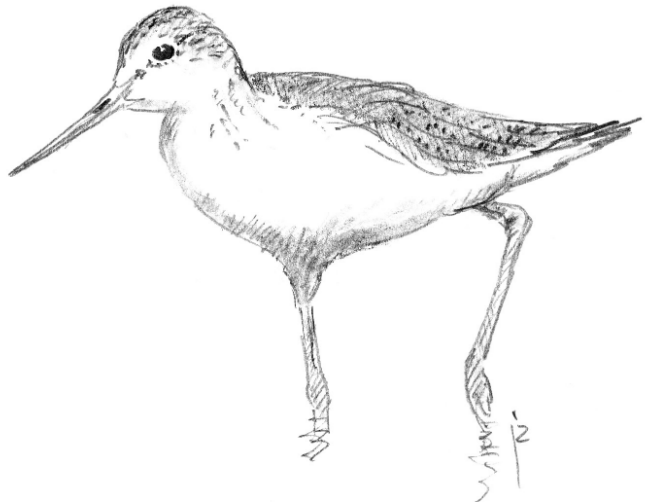
zo goed drukken dat ze praktisch onzichtbaar zijn en zelden worden gezien. Zij kunnen bovendien onderduiken met alleen hun snaveltje boven water. De ouders zijn in deze tijd weer opvallend aanwezig, zittend en luid tukkend op paaltjes. Als er belagers in aantocht zijn vliegen ze die alarmerend tegemoet. De kuikens worden naar gunstige foerageerplekken geleid. Dat zijn plekken met veel dekking, vaak ook met natte greppels. Daar komen ook minder maaimachines, die bij andere weidevogels veel meer slachtoffers maken. Na vier weken zijn de jongen zelfstandig, na een jaar zijn ze volwassen. De ouders lopen kilometers met de jongen. Ouders kunnen ook met kleine jongen tussen de borstveren geklemd over obstakels vliegen. Samen met andere weidevogels worden predatoren verjaagd, waarbij het zware werk wordt overgelaten aan Scholeksters en Kieviten.

Groenpootruiter *Tringa nebularia*

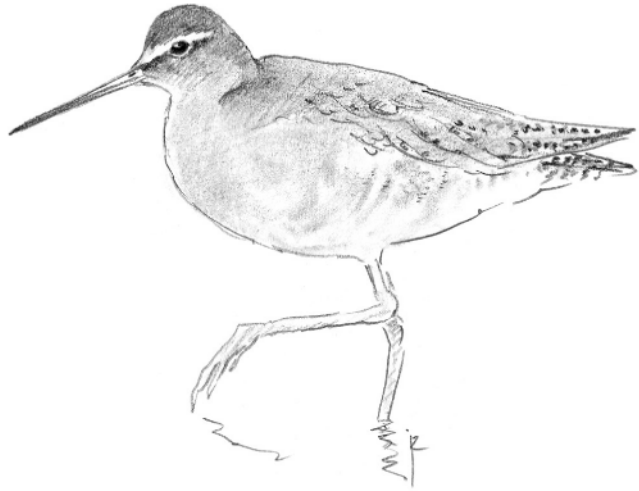
Groenpootruiters zijn de grootste ruiters. Zij hebben lange grijsgroene poten en een snavel met een iets opgewipte vorm.

Zij hebben een zeer snelle vlucht en vliegen met krachtige vleugelslagen en zwierige onverwachte wendingen. Tijdens de vlucht zijn de opvallende witte wig op de rug, de lichte staart, de donkere vleugels en de poten die voorbij de staart uitsteken, kenmerkend.

In vlucht is een helder 'tjuuu-tjuui-tjuui' te horen. Je hoort ze meestal eerder dan dat je ze ziet. De Groenpootruiter is de meest dynami-

Groenpootruiter.

Zwarte Ruyter.

sche ruytersoort. Ze kunnen razendsnel door ondiep water rennen, waarbij ze naar links en rechts uitvallen op zoek naar insecten, wormen en kleine visjes.

De soort is een broedvogel van oude denbossen bij hoogvenen en in de buurt van water. Ze broeden van het noorden van Schotland tot Kamtsjatka. Tijdens trek in juli naar Afrika gedragen zij zich solitair of verplaatsen zich in kleine groepjes. Vaak zitten ze op een paaltje of bovenin een struik.

Groenpootruiteren wisselen van slagpennen in de Waddenzee, maar een deel onderbreekt de rui om later in Afrika verder te ruien. Pas in augustus en september volgen de jongen. Tijdens de trek passeren 7.700-14.000 Groenpootruiteren. In de Waddenzee verblijven soms wel tienduizend exemplaren. Soms bevinden zich bij hoogwater enkele duizenden Groenpootruiteren in De Slufter op Texel. Ze verblijven ook wel in de Zeeuwse Delta met circa duizend exemplaren. Een enkele Groenpootruiter trekt niet weg, maar overwintert hier.

Zwarte Ruyter *Tringa erythropus*

Ook de Zwarte Ruyter is een grote ruyter. Deze is groter, slanker en sierlijker dan een Tureluur. Ze hebben ook langere poten en een langere snavel dan de Tureluur. In de zomer hebben ze zwarte poten en ook het verenkleed is dan roetzwart. In de winter is het verenkleed grijs met lichte onderdelen en dan hebben ze orangerode poten. In de vlucht is geen witte wig zichtbaar op rug en

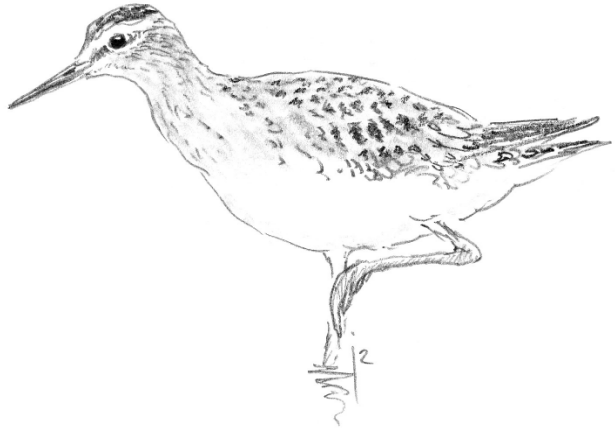
stuit, zoals bij Tureluur en Groenpoot, maar een 'witte sigaar'. Ze vliegen met een snelle, rechte, doelgerichte vlucht. Vaak hoor je al in de vlucht, nog voordat je ze ziet, het luide en heldere 'tjoe-wiet'.

De Zwarte Ruyter foerageert in dieper water dan de Tureluur en is ook veel beweeglijker. Zwarte Ruyteren zwaaien met hun snavel heen en weer als Lepelaars of zwemmen dicht bij elkaar. Daarbij duikelen ze naar voren en grondelen naar visjes en waterdierpjes, vervolgens kantelen ze dan weer terug in de zwemstand.

De Zwarte Ruyter is een broedvogel van taiga's en toendra's in Noord-Europa, vooral in Finland en Rusland. De soort overwintert in het Middellandse-Zeegebied en in Afrika. In Nederland is de soort vooral in milde winters doortrekker. De trektijd is in mei en van juli tot september met enkele tientallen tot circa 4.000 exemplaren. Ze worden aangetroffen zowel langs de kust als in het binnenland op slikken, oevers en ondiepe sloten. De eerste trek golf bestaat vooral uit vrouwtjes, want na de paring en de eileg verlaten zij al snel het broedgebied. Het broeden en opvoeden van de jongen laten ze dan aan de mannetjes over. Zwarte Ruyteren overwinteren en overzomeren hier met enkele tientallen, vooral in de Delta.

Bosruiter *Tringa glareola*

De Bosruiter is een kleine ruyter met vorm van een Tureluur maar hij is een derde kleiner. Hij heeft een opvallend gespikkeld verenkleed en lange groene poten. De snavel

Bosruiter.

is recht en qua lengte gelijk aan de kop. Een Bosruiter lijkt op een Witgat, maar is lichter bruin, heeft een wenkbrauwstreep en een lichter, geleidelijk verlopend nek- en borstpatroon. De Bosruiter wipt bij opwinding met zijn staart, zoals een Oeverloper. Ze zijn luidruchtig in de lucht. Groepjes maken een hoog, trillend geluid. Op de grond zijn ze echter stilletjes.

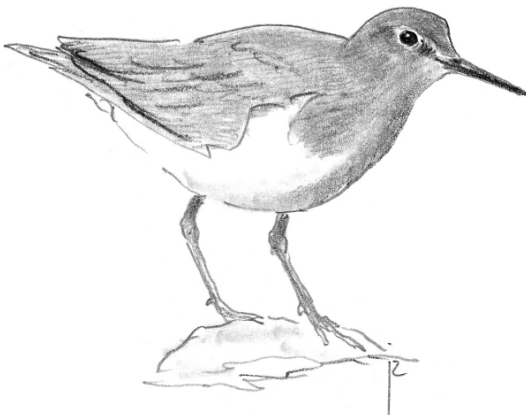
Het is een broedvogel van Noord-Europa in hoogvenen, moerassen en taiga's. Voor 1900 was deze soort ook broedvogel in Nederland. Nu zijn ze hier alleen nog tijdens hun trek naar Afrika. De trekperiode is vooral in april tot september, met enkele tientallen tot enkele honderden vogels in augustus. Ze kunnen overal worden aangetroffen in kleine groepjes op zoete of brakke slikterreintjes of plas-draspercelen in het binnenland. In broedgebieden zitten ze vaak in toppen van

bomen om een hoge uitzichtpost te hebben. Bosruiters nestelen meestal op de grond, maar ook wel in bomen. Ze gebruiken dan ook oude lijsternesten.

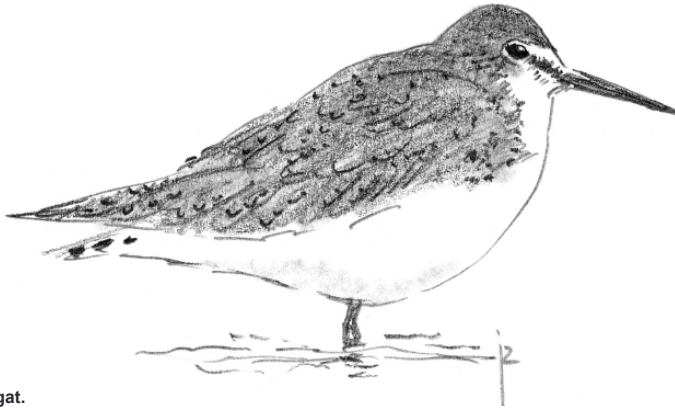
Oeverloper *Actitis hypoleucos*

Oeverlopers zijn kleine ruiters met bruine boven- en lichte onderdelen in het verenkleed. Ze hebben opvallend korte poten. Een kenmerkend gedrag is het voortdurend op en neer bewegen van de kop. Daarbij wippen ze synchroon met de staart. Er wordt wel beweerd dat die beweging een imitatie is van kabbelend water en dus een vorm van camouflage (mimicry?).

Oeverlopers vliegen met een wiekelende vlucht. Ze verplaatsen zich dan met een snelle, ondiepe vleugelslag laag boven het water. De snelle trillende vleugelslagen worden regelmatig onderbroken door korte glij-

Oeverloper.

Witgat.

vluchten met stijve vleugels. Ze verplaatsen zich bijna steeds langs oevers. Bosruiters en Witgatjes verblijven vaak in dezelfde biotoop maar die hebben beide tijdens hun vlucht een duidelijk zichtbare witte stuit. Bij de Oeverloper ontbreekt deze. De Oeverloper heeft wel een witte vleugelstreep die tijdens de vlucht duidelijk zichtbaar is. In de zithouding is een witte schouderwig zichtbaar. Bij opvliegen is het geluid een hoog schel 'tie-die-die'. Vooral ook omdat ze meestal laag langs oeverranden vliegen, vallen ze niet zo op. Het geluid verraadt dan als eerste hun aanwezigheid. Het geluid van de Oeverloper kan ook vaak 's nachts worden gehoord.

Het is een schaarse broedvogel van beboste gebieden in Midden-Europa langs rivieren en rotsige oevers met stromend zoet water. Er zijn 5-14 broedgevallen bekend in ons land in de periode 2000-'16. De soort overwintert rond de Middellandse Zee en in Afrika. In Nederland trekken in mei, juli, augustus en september enkele honderden exemplaren door, met maximaal duizend exemplaren in augustus. In de winter worden twintig tot vijftig Oeverlopers in Nederland geteld.

Witgat *Tringa ochropus*

De Witgat is een kleine ruiters met de grootte en het uiterlijk van een Bosruiter, maar hij heeft iets kortere poten. Het verenkleed is donkerder, met fijn gespikkelde bovendelen en een scherper en donkerder contrast tussen hals en witte borst. De soort vertoont een

schuwe levenswijze. Een Witgat vliegt pas op het allerlaatste moment op. Daarbij laten ze een verontwaardigde roep horen. Bij het opvliegen vallen vooral de witte buik en witte stuit duidelijk op. Dat leverde deze vogelsoort de naam 'Witgatje'

op, maar de naam 'witbuik' zou eigenlijk beter passen. Hun vlucht is 'rukkend' en 'snipachtig'.

Opvallend zijn dan de bijna zwarte ondervleugels. Op de grond wippen ze ook met het achterlijf, maar ze onderscheiden zich van de Oeverloper door het ontbreken van de witte wig voor de vleugelboeg. De vluchtroep is een helder fluitend 'thui-iet-wiet-wiet'.

De soort is een broedvogel in Noordoost-Europa in ondergelopen bossen, hoogvenen en moerassen. In Nederland zijn Witgatjes jaarrond aanwezig, maar het zijn hier vooral doortrekkers. De trektijd is in april en juli-september. De Witgat wordt meestal solitair of in kleine groepjes aangetroffen bij zoet water langs sloten, vijvers en kleine plasjes. In de winter worden er 1.000-1.500 exemplaren geteld.

De Witgat nestelt in bomen en maakt gebruik van oude lijsternesten.

■ M.M.A. Boer, Sternstraat 43, 1531 VM Wormer, e-mail: mmaboer@gmail.com.